

Доля І.В.

Комунікативно-прагматична інтенція мовця в організації оцінних висловлювань англомовного радіодискурсу

Вступ. Оцінка, як складова частина судження людини, наявна в багатьох сферах її діяльності. Розгляд оцінки як лінгвістичної категорії знайшов широке відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних мовознавців (М.П. Дворжецька, А.А. Калита, Г.І. Бубнова, О.Р. Валігура, О.І. Федотова Г.І. Приходько, Є.М. Вольф, Н.Д. Артюнова, В.Г. Гак, О.Л. Бессонова, Т.А. W.D. Hudson, D.L.Perry Дж. Лакофф, Ч. Філмор, Дж. Сінклер). Оцінку, як лінгвостилістичну категорію, визначають як закріплене у семантичній структурі слова оцінне значення, яке передає ставлення мовного колективу до співвіднесеного зі словом поняття або предмета за схемою добре/погане, схвалення/несхвалення. Узагальненість і обов'язковість цих критеріїв створюють ту об'єктивну лінгвопсихологічну базу, на основі якої стає можливою комунікація у сфері стилістичних значень оцінної орієнтації [18].

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Оцінка, як лінгвістична категорія, є одним з основних компонентів процесу комунікації. Поняття оцінки трактується як оцінне (позитивне чи негативне) ставлення мовця до суспільних подій та оцінного змісту суспільного значення або персональної думки адресата, де реалізується сила мовця, що спрямована на досягнення комунікативно-прагматичної інтенції [14]. Оцінка – це універсальна категорія. Вона може характеризуватись за самими різними ознаками («істинність / неістинність», «важливість / не важливість» і т.д.), проте основна сфера значень, які зазвичай відносять до оцінних, пов'язана з ознакою «добре / погано». Отже, оцінний предикат має два основних значення – «добре» і «погано» «+» і «-». Таким чином, оцінка «добре» може означати як відповідність нормі, так і перевищення її, в той час як оцінка «погано» завжди означає відхилення від соціокультурної норми [6].

В аксіології під оцінкою розуміють судження про цінність, тобто про функції об'єктів пізнання задовольнити або не задовольнити наші потреби, прагнення, настанови. При цьому в оцінних судженнях відображаються не лише властивості об'єкту пізнання, але й властивості суб'єкту, який пізнає відношення останнього до предмету оцінки. Оцінці в основі пізнання людиною навколишньої дійсності характерна двоякість або антонімічність. Тому однією з основних характеристик лінгвістичної оцінки є її полярність: оцінка плюс протиставляється оцінці – мінус [20]. Той факт, що будь-яка оцінка базується на порівнянні, дає більш поширене трактування оцінки в лексичному значенні слова у вигляді трьохелементної системи: «+» – позитивна оцінка, «-» – негативна оцінка, «0» – нульова оцінка [3].

Визначення цільового завдання статті. Дослідити вплив комунікативно-прагматичного наміру мовців на вибір мовних засобів в організації позитивних та негативних оцінних висловлень в контексті англомовного діалогічного радіодискурсу.

Результати дослідження. Загально визнаним фактом є наявність в структурі оцінки різнорівневих складових, таких, як суб'єкт, предмет, характер,

основа [11], модальна рамка, аксіологічний предикат [6], оцінна шкала, оцінний стереотип, оцінні модуси, оцінна мотивація [13]. Виділяють наступні три типи оцінок: номінативну, конотативну і прагматичну [16]. Номінативною називають оцінку, що передається за допомогою основного лексичного значення слів, що входять до складу предиката - реми, тобто предикат - реми містить оцінну лексику, що знаходиться в шкалі оцінок добре – нормально, нейтрально – погано. Пряма оцінка (номінативна і конотативна) - це мовленнєвий акт, іллокутивна сила якого направлена на те, щоб впливати певним чином на емоційний стан адресата. Перлокутивний ефект такого мовленнєвого акту оцінки – це емоційна реакція на висловлене, зміна емоційного стану адресата-співрозмовника. Іллокутивний намір мовця – виявити свій емоційний стан, пов'язаний з співрозмовником, зі своїм ставленням до нього, і таким чином змінити його (цей стан) також [1]. Прагматичний аспект мовленнєвої комунікації передбачає виявлення способів реалізації інтенції мовця в процесі міжособистісного спілкування. Штакіна Л.А. зазначає, що компонентом прагматичного змісту висловлення є суб'єктивно-модальне (оцінне) відношення мовця до фактів і явищ навколишньої дійсності, а також до адресату спілкування. Аналіз прагматичного змісту будь-яких мовних одиниць направлений на встановлення в них тих елементів, які інформують про намір мовця, його позицію відносно зовнішньої діяльності [23].

Оцінка – завжди категорія суб'єктивно-об'єктивна, до неї не застосовують критерії істинності або неістинності. Один і той самий предмет різними людьми може оцінюватись по-різному. Відношення суб'єкта до предмету може бути дуже різним. Предмет може оцінюватись з точки зору його відповідності/невідповідності стандарту, або естетичному ідеалу, з точки зору його відомості /невідомості, потрібності/непотрібності, корисності/шкідливості, зручності/незручності, важливості/не важливості, з точки зору викликаної ним емоції і т.д. Все це різні основи оцінки [9].

Суб'єктивний компонент передбачає позитивне чи негативне відношення суб'єкта оцінки до її об'єкта (інколи його представляють в вигляді відношень подобається / не подобається, цінувати / не цінувати, схвалювати / не схвалювати і т.п.), в той час як об'єктивний (дескриптивний) компонент оцінки орієнтується на власні властивості предметів чи явищ, на основі яких виражається оцінка. В оцінних висловленнях дескриптивний і оцінний компоненти нерозривно пов'язані і в багатьох випадках нероздільні. В структурі оцінки кореляції суб'єкт/об'єкт і суб'єктивне/об'єктивне знаходяться в складній взаємодії. Об'єктом оцінки в оцінних висловленнях являється: факт, подія, предмет, особа. Координати об'єкта/події (дія, час, простір), як об'єкта оцінки, позначені в самому оцінному висловленні або в подальшій чи попередній інформації [10]. Таким чином, в широкому розумінні, оцінка – це «об'єктивно-суб'єктивне або суб'єктивно-об'єктивне відношення людини до об'єкта, виражене мовними засобами експліцитно або імпліцитно» [15].

Носієм оцінки зазвичай виступає суб'єкт мовлення, який виражає своє відношення до дійсності. Це відношення, позитивне чи негативне, може бути

реалізовано в раціональному або емоційному контекстах, що мотивують ту чи іншу оцінку. Відповідно оцінка, позитивна чи негативна, може бути як раціональною так і емоційною [17]. Питання про те, який фактор в оцінці є первинним – емоційний чи раціональний є одним із головних в аксіології і часто виявляється вирішальним для протиставлення суб'єктивізму і об'єктивізму в теорії оцінок. Емоційне і раціональне в оцінці розуміють як дві різні сторони відношення суб'єкта до об'єкта, перша – почуття, друга – думки [20]. Оцінка інтегрується в емоції які є ядром мовної особистості. Емоції одного з комунікантів можуть викликати відповідну ланцюгову реакцію інших учасників мовленнєвої взаємодії [7].

Нами здійснено аудитивний аналіз висловлень позитивної та негативної оцінки та розглянуто їх функціонування в мові з урахуванням комунікативно-прагматичного наміру мовця, взаємодії лексичних, граматичних та просодичних засобів, їх функціональних особливостей, а також з урахуванням ситуації спілкування та особистісних відносин комунікантів. Розглянемо наступний приклад, взятий з контексту радіоінтерв'ю двох політиків з протилежних партій:

P: Barbara?

B: ⁽¹⁾A *very* *passionate* %speech *Alan* ⁽²⁾*but* you're *only* telling *half* the %story. $\oplus$ *Of* %course *no-one* would $\square$ say that we *shouldn't* look for *alternative* %sources of *renewable* %energy. ⁽³⁾The *problem* *my* %party (has with this *wind* $\square$ farm ⁽⁴⁾*is* %that we're *not* *convinced* that it's a *worthwhile* %project. $\oplus$ ⁽⁵⁾It's *expensive* to $\square$ build, *it's* a *blot* on the %landscape *in* one of the *most* *beautiful* %parts of the $\square$ country *and*, $\oplus$ ⁽⁶⁾*most* *importantly*, ⁽⁷⁾*there's* *no* %proof it will *provide* as *much* %power as the *government* $\square$ promise it *will*. $\oplus$ *Our* argument – [25; 26].

Насамперед, зазначимо, що дане висловлення є емоційно-забарвлене, соціокультурний рівень мовців високий, соціальний статус мовця по відношенню до співрозмовника рівний, ситуація спілкування формальна (радіоінтерв'ю). Висловлення містить в собі як позитивну так і негативну оцінку, а виражені почуття варіюють від похвали до звинувачення.

В дискусію ведучий запрошує ще одного політика, Барбару, яка схвально (саркастично) оцінила всі зусилля свого співрозмовника подати проблему обговорення в вигідному для нього ракурсі, але відразу ж звинуватила його в тому, що він говорить не всю правду. Простий висхідний термінальний тон середнього регістру змінюється на спадний термінальний тон низького регістру вузького діапазону (похвала перейшла в звинувачення) після короткої паузи. І в першій (1) і в другій (2) частинах наголосом виділяються ключові слова «*passionate*», прикметник з позитивною семантикою, який підсилений сполучником «*very*» а також «*half the story*», що вказує на недовомленість (негативна семантика).

Барбара пояснює своє негативне ставлення до цього проекту, при цьому вона майстерно змінює інтонацію відразу ж як тільки мова заходить про сам проект. Простий висхідний термінальний тон середнього регістру та середнього діапазону в третій (3) частині речення змінюється на простий спадний термінальний тон середнього регістру звуженого діапазону в четвертій (4) частині речення. Негативне ставлення мовця підкреслено наголосом на запереченні «*not*», а також на слові, яке воно заперечує, «*convinced*». Перша та друга частини слова «*worthwhile*» також наголошені. При цьому темп мовця повільний, а гучність висока, що дає можливість донести до слухача кожне слово промови.

При перерахуванні негативних сторін даного питання (5), наголошено слова, які мають негативну конотацію «*expensive*» та «*blot*», та емпатичним наголосом виділено «*beautiful*», яке їм протиставляється. Короткі паузи, спадна ступінчата шкала, простий спадний термінальний тон середнього регістру та звужений діапазон є саме тими просодичними засобами, які допомагають донести до слухачів, які недоліки має даний проект. Та найважливіший аргумент наведено після сильно наголошеного сполучника «*and*», який зазвичай не наголошують. Для привернення уваги слухачів цей сполучник вимовлено протяжно, простим рівним термінальним тоном низького регістру, та після нього витримана пауза середньої довготи. Крім того, Барбара підкреслює важливість подальшої інформації сильним наголосом на першому слові наступного виразу «*most importantly*», яке виступає підсилювачем (6). Після короткої паузи, вона чітко, виразно, голосно вимовляє кожне слово. Половина слів в цій частині (7) промови виділена наголосом «*no*», «*proof*», «*provide*», «*much*», «*power*», «*government*», «*promise*», «*will*». Кожне наголошене слово виступає як ще один аргумент проти. В даній частині висловлення (7) наголос зіграв головну роль, а відсутність пауз, звужений діапазон, простий спадний термінальний тон високого регістру, лише доповнили негативні зауваження мовця. Як тільки мовець почала приводити аргументи свого невдоволення, її відразу ж перебили, що свідчить про небажання іншої, зацікавленої сторони, донести до слухачів негативну інформацію про проект.

Вище, подано один з можливих варіантів дослідження та аналізу оцінних висловлень. В свою чергу, Калита А.А. пропонує наступну узагальнену класифікацію типів і видів емоційних висловлень, яка включає наступні сталі ознаки: функція висловлення, його логіко - змістова структура й ситуація спілкування. Емоції, що впливають на прагматику висловлення, поділено на *позитивні* та *негативні*; ступінь контрольованості виражених мовцем емоцій диференційовано на *практично не контрольовані*, *частково неконтрольовані* й *цілком неконтрольовані*; загально прагматична функція висловлення кваліфікована як *стримування дій суб'єкта* та *спонукання його до дій*; рівні реалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення градуєвано на *високий*, *середній* та *низький*; форму вираження змісту висловлення класифіковано на *невизначену*, *імпліцитну* й *експліцитну* [12].

В основі класифікації висловлень за емоційністю Антипової А.М. лежить триступінчата градація емоційної насиченості висловлення, а саме:

емоційно-нейтральні, емоційні (або емоційно-забарвлені) та емфатично-емоційні (або емоційно-експресивні) висловлення. Під першими, автор розуміє висловлення, в яких не можна виокремити будь-які певні емоції чи ставлення мовця. Під другими, розуміються ті висловлення, що передають певні емоції, виражені без особливої емфазис. Емфатично-емоційні висловлення трактуються як такі, у яких знаходять своє вираження яскраві та емфатично-акцентовані емоції мовця [2:25].

Емоції безпосередньо пов'язані з оцінкою як раціональною так і емоційною (О.Л. Бессонова, В.М. Телія). Експресивність у дискурсі трактується як комплексну категорію, яка має здатність підсилювати вплив висловлення, яке містить в собі емотивне/емотивно-оцінне відношення мовця до позначення. На цій підставі можна зробити висновок, що оцінка, емоція й експресія утворюють нерозривну єдність. Мовленнєва реалізація емоцій здійснюється в дискурсі – розумово-комунікативному явищі, сукупності процесу й результату [4]. В процесі комунікації мовець переслідує певну ціль – повідомити нову смислову, емоційну та іншу інформацію, виразити оцінку й відношення до дійсності, запитати про щось, спонукати співрозмовника до чогось, дати настанову до дії, переконати в чомусь, скласти враження на адресата, задовольнити (не задовольнити) його, виразити своє відношення до нього [22].

Оцінне висловлення може бути представлене експліцитним, імпліцитним, прямим або опосередкованим способом [8: 39], а також конкретними засобами вираження оцінки в дискурсі [24: 30-40], а саме: лексичними, граматичними та прагматичними.

Лінгвістична прагматика вивчає відношення між висловленням, мовцем і контекстом (ситуацією) в рамках людської діяльності. В цьому плані сучасними і актуальними є ідентифікація та усесторонній аналіз оцінного висловлення (семантика, синтаксис, просодія), які є продуктом прагматичної діяльності мовця [10]. Як направлене мовленнєве дійство одного з учасників акту спілкування, оцінне висловлення відображає прагматичний характер самого процесу взаємодії, виступаючи таким чином в якості певного показника комунікативної діяльності партнерів і висловлень взагалі [19: 91-100]. Відомо, що кінцевою ціллю для комунікативно-прагматичних видів мовленнєвих відрізків є вплив на слухача, і кожен подібний мовленнєвий витвір має свою просодичну форму з певними характеристиками, що сприяють реалізації прагматичної програми спілкування [23]. Під прагматичним фокусом розуміється акт вибору засобів впливу на читача, критерієм якого є успішність і ефективність комунікації. У прагматичному фокусі перебуває те, що є релевантним для контексту здійснюваної комунікації [21].

Особливої уваги потребує інтонаційний фактор, який знаходиться в прямій кореляції з прагматичним компонентом, найважливішими елементами якого при інтонуванні висловлень являються параметри мовленнєвого спілкування [5]. Просодичні засоби вираження оцінки допомагають ідентифікувати комунікативний намір (інтенцію) мовця. Інтонація – один із актуальних просодичних засобів, що беруть участь у формуванні оцінного

висловлення, і, в ряді випадків, вона являється єдиним індикатором знака оцінки (добре/погано) [10].

Висновок. В даній статті досліджено „оцінку”, як лінгвістичну категорію та наведено основні способи її реалізації. Особливу увагу приділено комунікативно-прагматичній інтенції мовця, як засади комплексного функціонального аналізу оцінних висловлень. Дослідження просодичної організації оцінних висловлень слід виконувати з урахуванням комунікативно-прагматичного аспекту, їх структури та контексту актуалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анипкина Л.Н. Оценочные высказывания в прагматическом аспекте / Л.Н. Анипкина // Филологические науки. – 2000. – №2. – С. 58-65.
2. Антипова А.М. Система английской речевой интонации: [учеб. пособие для вузов] / А.М. Антипова. — М.: Высшая школа, 1979. — 131 с.
3. Артюнова Н.Д. Типы языковых значений: оценка, событие, факт / Н.Д. Артюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
4. Биценко Т.О. Історична динаміка експресивів негативної емоційності в англomовному дискурсі XVI-XX ст.: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Биценко Тетяна Олександрівна. – Х., 2004. – 20 с.
5. Бубнова Г.И. Коммуникативная функция интонации в диалоге: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 20.02.05 / Г.И. Бубнова. – М., 1980. – 24 с.
6. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Вольф Елена Михайловна. – [2-е изд., доп.]. – М.: УРСС., 2002. – 280 с.
7. Галапчук О.М. Вікова диференціація стратегій і тактик дискурсу в сучасній англійській мові: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Галапчук Олена Михайлівна. – Х., 2000. – 18 с.
8. Гончарова Н.В. Типи оцінного значення в англomовному дискурсі / Гончарова Наталія Віталіївна. // Тези Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики». – Черкаси. – 2000. – 38-39 с.
9. Емельянова Л.Л. Оценочный компонент значения в семантической структуре слова / Л.Л. Емельянова, В.П. Коляда // Вісник ХНУ, 2005. – №667. – С. 18-20.
10. Завадская Е.А. Структурно-семантический и прагматический потенциал оценочных высказываний во французском языке: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.05 / Завадская Е.А. / Минский гос. лингв. ун-т. – Минск, 2001. – 17 с.
11. Ивин А.А. Основания логики оценок / Ивин Александр Архипович. – М.: Изд.-во Моск. ун-та, 1970. – 189 с.
12. Калита А.А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання (експериментально-фонетичне дослідження англійського емоційного мовлення): дис. ...д-ра філол. наук: 10.02.04 / Калита Алла Андріївна. – К., 2002. – 566 арк.
13. Карасик В.И. Язык социального статуса. М., 2002.
14. Крысанова Т.А. Высказывания, содержащие отрицательную оценку адресата, в современном английском языке (коммуникативно-прагматический

аспект): автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Крысанова Татьяна Анатольевна. – К., 1999. – 20 с.

15. Кунин А.В. Механизм окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки / Кунин Александр Владимирович // Сборник науч. трудов МГПИИЯ. – М.: МГПИИЯ. Вып.168. – С. 158-185.

16. Маркелова Т.В. Функционально-семантическое поле оценки в русском языке / Т.В. Маркелова // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. 1991. – №6. – С. 19-20.

17. Олинчук В.В. Просодическая организация эмоционально-оценочных текстов / В.В. Олинчук // Записки з романо-германської філології. – Одеса, 2003. – №13. – С. 151-160.

18. Островська О.М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Островська Олександра Миколаївна. – Львів, 2001. – 20с.

19. Приходько А.И. Особенности актуализации фреймовой структуры оценочного высказывания / Приходько Анна Ильинична // Записки з романо-германської філології: Збірник наукових праць факультету романо-германської філології ОДУ. – Вип. 6. – Одеса: Латстаф, 2000. – С. 91-100.

20. Рождественська Н.В. Лексичні засоби реалізації категорії оцінки в текстах коротких інформаційних повідомлень / Н.В. Рождественська // Записки з романо-германської філології. Вип. 8., Одеса, 2000. – С. 215-230.

21. Серажим К.С. Семантико-прагматична організація тексту / Серажим Катерина Степанівна // Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки. 2001. – №3.

22. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения: Науч.-попул. / Формановская Наталья Ивановна. – М.: Высш. шк., 1989. – 159 с.

23. Штакина Л.А. Взаимодействие просодии слова и фразы в реализации коммуникативно-прагматической парадигмы высказывания / Л.А. Штакина // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста. Сборник научных трудов. КГПИИЯ. – Киев. 1986. – С. 65-71.

24. Goncharova N. What to do with implicit evaluation / N. Goncharova // IATEFL – Ukraine Newsletter. – Issue 13. – Dnipropetrovsk Conference Selections. – Vol.2. – 1998. – P. 38-41.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

25. http://www.learnenglish.org.uk/prof_mp3/Wind_Power_Farms.mp3

26. http://www.learnenglish.org.uk/prof_mp3/Wind_Power_Farms.pdf

Анотація

В статті теоретично обґрунтовано та експериментально доведено вплив комунікативно-прагматичної інтенції мовця на вибір мовних (граматичних, лексичних та просодичних) засобів для вираження позитивних та негативних оцінних висловлень в англomовному діалогічному радіодискурсі.

Ключові слова: оцінка, лінгвістична категорія, позитивна та негативна оцінка, раціональна, емоціональна, суб'єктивно-об'єктивна категорія, емоційно-прагматична, комунікативно-прагматична інтенція.

In the article it is theoretically and experimentally proved the influence of communicative and pragmatic intention of the speaker on the choice of language (grammatical, lexical and prosodical) means for expression of positive and negative evaluative utterances in English dialogical radiodiscourse.

Key words: evaluation, linguistic category, positive and negative evaluation, emotional, rational, subjective and objective category, emotional and pragmatic, communicative and pragmatic intention.